

ביאורים

כמעט כל אחד מאיתנו שקורא את מאמר חז"ל: "גדול המצווה ועושה ממי שאינו מצווה ועושה", תמה עליו. אנו רגילים תמיד להוקיר דווקא את מי שעושה דברים חיוביים בהתנדבות, הרבה יותר ממי שמחויב בהם, וכאן, לכאורה כתוב להיפך, שדווקא מי שחייב גדול ממי שאינו חייב. לפי הר"ן התמיהה גדילה מכיוון שהוא הדגיש את הייחודיות שבתקנות חז"ל, ואת השכר הגדול המגיע לעם ישראל שקיבלו אותם מרצונם, ללא שהקב"ה חייב אותם לעשות זאת, ואילו במאמר חז"ל זה, כתוב לכאורה להיפך.

הר"ן נותן שלש תשובות המסבירות מדוע גדול המצווה, וממילא מדוע דברי חז"ל הללו אינם סותרים את ההנחה שיש מעלה גדולה דווקא בגזירות שקיבלו ישראל על עצמם. התשובה הראשונה קשורה למאמץ שעושה האדם כדי לקיים את המצווה. על אף שאדם העושה דבר שהוא מחויב בו, אינו נחשב כמתנדב מרצונו לקיימו, בכל זאת הוא עומד בניסיון גדול יותר. שהרי אדם שמתנדב לעשות פעולה מסוימת עושה זאת בהרגשה טובה שעשה דבר טוב מרצונו האישי, ואין לו 'צר הרע' גדול להימנע מלעשותו. דבר זה שייך גם בתקנות חז"ל, שהרי הן מחייבות את האדם, ואם הוא הצליח להתגבר על יצרו ומקיימן, הוא זוכה לשכר גדול. התשובה השנייה היא שלכל מצווה יש תנאים לקיומה. למשל, יש מצוות שמתקיימות רק בארץ ישראל ואינן יכולות להתקיים בלעדי קדושתה של ארץ ישראל. בדומה לכך, יש מצוות שנצטוו בהן רק אנשים מסוימים. מצווה שהאדם נצטווה בה מתאימה לו, וכאשר הוא מקיים אותה, מושגת מטרת המצווה. לעומת זאת, כאשר אדם מקיים מצווה שלא נצטווה בה, ייתכן שמטרת המצווה אינה מושגת בשלמות. והתשובה השלישית היא שאילו היו המצוות, חלילה, צורך של ה', היה העושה בהתנדבות שווה למי שמחויב ואולי אף גדול ממנו, אך כיון שה' נתן את המצוות כדי לזכות את ישראל, חלק עיקרי בתועלת המצוות נובע מהזכות שזיכה ה' את האדם להיות מחויב במצווה. רק מי שמחויב במצווה נבחר לקבל זכות זו, ולא מי שאינו מחויב. גם שתי מעלות אלו שבשתי התשובות האחרונות, שייכות בתקנות דרבנן, מכיוון שלאחר שתוקנו מצוות אלו, יש להן תוקף של מצוות ה' המחייבות כל אדם.

הרחבות

• לפום צערא אגרא

בגדל הצער אשר יגיענו בעבודתו יגדל שכרנו. בתוספות יום טוב כתב: "וזה בשכר הצער והטורח עצמו, שאם הוא מרובה - שכרו מרובה. אבל שכר מצות עצמן - אי אתה יודע שכרן" [אבות ה ג]. לפי דבריו, הטורח אינו חלק מהמצווה, אלא עניין נוסף, משני. אולם הרשב"ץ כתב: "אמרו, אגרא דפרקא - רהטא (שכרו של מי שבא לשמוע את דרשת החכם - הריצה אליה), אגרא דכלה - דוחקא' (שכרו של הבא ללמוד את הלכות החג בשבת שלפניו - הדחוק). לומר כי עיקר השכר הוא מפני הצער" [מגן אבות שם]. אם כן, הצער מקבל מקום הרבה יותר מרכזי, כעיקר הרווח הרוחני, כלומר השכר, היוצא מקיום המצווה.

• שורש האמונה ושורש הכפירה

אפשר שלא תשלם פגנת המצווה וסודה במי שאינו מצוה בה. את הציות לקב"ה כסיבת קיום המצוות, ממשיל רבי יהודה הלוי לכסיל שהוציא לחולים תרופות מארונו של הרופא, בלי שקיבל הכשרה לכך. כתוצאה ממעשיו, בני אדם מעטים ניצלו, אך רבים אחרים מתו מפני שקיבלו סם שהזיק להם. הנמשל הוא בני האדם שלפני מתן תורה, שהיו "מתפתים לרשפטי הכוכבים והטבעים, ועוברים ממשפט למשפט ומאלוה לאלוה, ופעמים מחזיקים מרבים מהם, ושוכחים מנהיגם ומנהלם, ושמים אותם סבה לתועלות, והם בעצמם סבה לנזקים, לפי ההכנה והנטיה. ואמנם המועיל בעצמותו הוא הענין האלהי, והמזיק בעצמותו הוא העדרו" [כוזרי א, עט; עיין תפארת ישראל פרקים ו-ח].

שאלות לדין

מדוע השכר נקבע לפי הצער? כיצד ייתכן שהקב"ה הרחום והחונן מכאיב לנו כל כך? הקב"ה יכול לדעת למי יעזרו המצוות, אבל איך חכמים יודעים למי יועילו גזירותיהם?

ואל תקשה עלי ממה שהזכירו רבותינו זכרונם לברכה בכמה מקומות: "גדול המצוה ועושה ממי שאינו מצוה ועושה", ואמרו ב"קדושין" (שם) ב"דמא בן נתינה": "יגה מי שאינו מצוה ועושה כף, מי שמצוה ועושה על אחת כמה וכמה", כי בזה המאמר אצלי שלש טענות -

האחת: שפון הידוע כי בגדל הצער אשר יגיענו בעבודתו יגדל שכרנו. כבר אמרו רבותינו זכרונם לברכה (אבות פ"ה מ"ח): "לפום צערא אגרא", וידוע, כי מי שאינו מצוה ועושה לא יתקפהו היצר שלא לעשות אותו המעשה - אחרי שלא צוה בו - כאשר יתקפהו למי שנצטווה. ועל דרך זה אמרו ב"יומא" (סו א): "מירושלים ועד צוק תשעים ריס, שבעה ומחצה לכל מיל ומיל, ועל כל ספה וספה אומרים לו הרי מזון והרי מים", והיו עושים זה להשקית תאנות [אחר שאינו מתענה] בהכרח, כמו שאמרו בגמרא (שם סו א): "תנא מעולם לא נצרף אדם לקף, אלא אינו דומה מי שיש לו פת בסלו למי שאין לו". ולפיכך, המצוה ועושה אשר יתקפהו יצרו ואף על פי כן יתגבר עליו וינצעהו, יגדל שכרו מאשר יעשה המצוה אשר לא צוה בהזדמן אליו, ויבטלנה כאשר יחפץ. אבל מה שהסכימו עליו חכמי ישראל, הנה שב אצלנו ואצלם אחר הספקותם כמצוות המפורשות בתורה, ושכנו אנו מצוים ועושים.

והטענה השנית: שיש מן המצוות הרבה דבקות במינים ומיחדות בהם, כגון: מצוות התלויות בארץ, ומצוות שנצטוו בהן הכהנים ולא נצטוו בהן. ולפיכך, מי שאינו מצוה ועושה לא יגדל שכרו, כי אפשר שאין רצון בו ובמינו אחרי שלא צוה בו, ואף על פי שהתורה כלה "דרכיה דרכי נעם" (משלי י), אפשר כי יש במצוות טעמים שנתחדה בהם במי שמצוה ועושה. וכבר נתברר בדבריהם זכרונם לברכה שישראל המקיים את השבת יגדל שכרו (שבת ק"ח ב), וגוי ששבת ח"ב מיתה (סנהדרין נ"ח א). ואף על פי שלא נלמד כן בשאר המצוות אלא על מה שבאה המניעה מהם, שאלו כן, היה אסור למי שאינו מצוה ועושה לקיים את המצוות חלילה, מכל מקום נלמד לשאר המצוות שאפשר שלא תשלם פגנת המצווה וסודה במי שאינו מצוה בה. כאשר תשלם במי שצוהו ה' יתברך, אבל כאשר יגזרו החכמים הדבר, כבר הסכים בו ה' יתברך וצוה על כל מה שיגזרו בו, וידוע שתשלם פגנתו בננו.

והטענה השלישית: שאלו היה מגיע לה' יתברך תועלת כפאשר יעשה האדם מן המצוות, היה ראוי שקבל שכר מי שאינו מצוה ועושה כמי שמצוה ועושה, ויותר כמנו, אף אחרי שאין לה' יתברך תועלת במצוות ולא נזק בעברות, נמצא שכל התורה היא כדי לזכות את ישראל, וכיון שכן - גדול המצוה ועושה, שזה רצה ה' יתברך לזכותו וזה לא זכהו, אבל דברי סופרים, כבר זכנו בהם ה' יתברך שצונו בהם על דרך הפלל. נמצא שכל הטענות ברובי השכר שיש למצוה ועושה פלן הן בדברי רבותינו זכרונם לברכה, ולפיכך יגדל שכר דבריהם מדברי תורה מן הטענה שהזכרנו.

ואל תקשה וכו' - לעיל כתב שמקבלים שכר גדול על דינים דרבנן יותר מדינים מהתורה שעליהם נצטוו בעל כורחם. מי שאינו מצוה ועושה כף - גוי המכבד אב ואם שכרו גדול. **לפום צערא אגרא** - לפי מידת הצער שמקבלים שכר. **ב"יומא"** - לגבי האיש שלוקח ביום הכיפורים את השעיר לעזאזל למדבר, ובדרך יבנם סוכות עם אוכל ושתיה. **מעולם לא נצרף** - אף פעם לא השתמש האיש שלוקח את השעיר באוכל שבסוכות. **פת בסלו** - עצם האפשרות לאכול עומר לאדם שבכל זאת החליט לצום. **שב** - הפך להיות. **מצוים ועושים** - וממילא יש לנו גם במצוות דרבנן צער. **במינים** - בסוג מסוים של אנשים או מקומות וכד'. **אחרי** - שהרי. **ששבת** - שמר שבת. **ח"ב** - נענש. **שלא נלמד וכו'** - אין לומר בכל מצווה שמי שלא נצטווה אסור לעשותה, אלא רק במה שקבעו חז"ל (כדוגמת גוי ששבת). **פגנת המצוה** - מטרת המצווה. **כאשר תשלם** - כמו שתשלם. **לה' יתברך תועלת** - אילו המצוות נעשות לצורך הקב"ה. **דרך הפלל** - בציוויו הכללי: לא תסור. **יגדל שכר** - משום שמצוות דרבנן קיבלו ישראל על עצמם מרצונם.

קושיית המצווה ועושה

הופעת היצר אחרי הציווי

ענין המצווה בדבר מסוים

רצה הקב"ה לזכות את ישראל

